

P+

SPECIAL

Jaargang 19
Week 14 | 2021

Het Groene Brein onderzoekt
circulaire economie landbouw

Annette Harbering

Van grondspeculatie
tot vijandige burens

Barrières voor bioboeren

Zo oogt **natuurinclusief**

Het is een nog jonge wereld, die van de natuurinclusieve boeren. Toch zijn er al tien sociale netwerken, die helpen bij het uitwisselen van kennis, het voeren van politieke lobby en het vinden van financiering. Maar ook voor het organiseren van onderlinge morele steun. Er is volop weerstand tegen de opkomst van de circulaire economie op het platteland. >

De akker van de Herenboeren in Boxtel

Boerenkool tussen wilde planten

'Un vuulen boer'. Zo betitelen Zeeuwse boeren een collega die het opschietende onkruid op de akkers niet netjes uitwiedt. De 'vuulte' is een concurrent die strijdt om de beschikbare hoeveelheid voeding in de grond. Lees: de uitgestrooide kunstmest. Voor een natuurinclusieve boer maken wilde planten onderdeel uit van het teeltplan. Ze zouden de opgroeiende boerenkool en andere gewassen juist voeden en beschermen. Biodiversiteit, daar gaat het om. En CO₂-opslag in de bodem.

Overheid grootste grondspeculant

De overheid maakt het snel overschakelen op duurzame landbouw onmogelijk. Als grootste grondbezitter van Nederland houdt het de prijs van landbouwgrond zo hoog, dat kringlooplandbouw financieel niet uit kan. Geert van der Veer van het netwerk Herenboeren wil van een nieuwe regering maximering van bedragen die boeren jaarlijks aan pacht moeten betalen. Hij is medeoprichter van het initiatief Aardpeer dat obligaties in de markt zet om met het opgehaalde geld landbouwgrond te kopen. Zo krijgen meer natuurinclusief werkende boeren een kans een bestaan op te bouwen.

Directeur Annette Harberink bij een groepje studenten op de Warmonderhof: "Onze afgestudeerde boeren weten echt wel hoe je een relatie tussen de stad en het platteland opbouwt."

Het is een harde analyse, die hier op de Warmonderhof in Dronten klinkt. Maar directeur Annette Harberink (1978) heeft recht van spreken. Haar beweging van biologisch-dynamische landbouw was de eerste die al in 1976 met BD Grondbeheer grond opkocht om tegen gunstige voorwaarden aan boeren te verpachten. Tot nu toe lukte het BD Grondbeheer 533 hectare landbouwgrond in beheer te krijgen, verspreid over 21 boeren.

Die oppervlakte zal waarschijnlijk snel gaan stijgen. Begin dit jaar zag het nieuwe 'initiatief Aardpeer' het licht, met het populaire Herenboeren als een van de oprichters. Stedelingen of dorpelingen die duurzame landbouw een warm hart toedragen kunnen nu voor 500 euro een 5-jarige obligatie kopen met een rente van 0,7 procent, of een 10-jarige contract aangaan voor 1,2 procent. Met de opbrengst financiert Aardpeer aangekochte (en nog aan te kopen) percelen landbouwgrond.

Door de al jaren voortwoekerende grondspeculatie komt deze bundeling van krachten geen moment te laat, vindt Harberink. "Hier in Flevoland kost landbouwgrond inmiddels 120 duizend euro per hectare. Dat is voor reguliere boeren al heel veel geld, maar zeker voor boeren die biologisch willen werken. Zij moeten de grond na aankoop eerst twee jaar met rust laten, voordat ze landbouwproducten met een biokeurmerk kunnen gaan leveren. En dan nog doen ze het wat kalmer aan, om de bodem na een oogst de kans te geven te herstellen. Maar rustgewassen leveren geen geld op. Het kan dus niet uit, voor een nieuwe biologische boer."

Ze wijt de hoge grondprijzen niet alleen aan speculanten, die erop gokken dat landbouwpercelen aan de rand van dorpen en steden opgekocht gaan worden voor woningbouw. Harberink: "Grond is ook gewoon een goede belegging voor banken, die voor de spreiding van hun portefeuille naar vaste waarden

"Koop grond, het wordt niet meer bijgemaakt"

MARK TWAIN

zoeken. Dat geldt ook voor pensioenfondsen en voor grote verzekeringsmaatschappijen, zoals ASR. Zij hebben alleen maar baat bij een stijgende grondprijs. En dat geldt zelfs voor de Nederlandse overheid, de grootste grootgrondbezitter van allemaal. De prijs van landbouwgrond heeft hierdoor niets meer met de opbrengst te maken. Boeren worden gedwongen om voor de export te produceren, wat heel veel vergt van hun grond. Anders kan het ook voor reguliere boeren niet meer uit." Het drama dat zich nu voltrekt wordt gesymboliseerd door de redeloze 'trekkerboeren', die geen toekomst meer voor zich zien. Ook Harberink ziet het voor deze categorie ondernemers zwart in. "De meeste boeren hebben nu een leeftijd van 50 tot 60 jaar. Twee-derde heeft geen opvolger." Zonen en dochters die nog wel een bedrijf durven over te nemen, lieten zich massaal zien, in hun woedende optochten naar het Haagse Malieveld.

Er komt dus landbouwgrond genoeg vrij, zou je zeggen. Aardpeer springt daarop in. "Er is momentum", constateert Geert van der Veer (1976) dan ook, de succesvolle 'roerganger' van de Herenboeren. Zijn initiatief om als groep burgers gezamenlijk grond te pachten vindt na de eerste proeve in Boxtel overal in het land navolging. Van der Veer: "Iedereen heeft het gevoel dat er iets moet gebeuren. We gaan het gewoon doen. Eerder dan te wachten op de overheid, hebben we Aardpeer opgericht, om iedereen de mogelijkheid te bieden obligaties te kopen. Dat stelt ons in staat aangekochte grond aan duurzaam werkende boeren beschikbaar te stellen."

Van der Veer lijkt opnieuw succes te gaan boeken. "We hebben op dit moment al 2,8 miljoen euro opgehaald. Daar zijn we zeer tevreden mee. We zijn alweer aan het doorontwikkelen. Dat heeft alles te maken met onze ambitie om alle Nederlanders bij hun voedselproductie te betrekken. Daarom komen er ook 'Verenigingen van Aardperen', mensen die in hun eigen omgeving voedselinitiatieven en boeren aan grond willen helpen. Er verdwijnen op dit moment zeven boeren per dag, 50 per week. Er zijn de afgelopen decennia 35 duizend boeren in Nederland gestopt. En dat gaat zo door, als wij niets doen."

Aardpeer heeft een hoge ambitie. Van der Veer: "Wij willen dat op een derde van de landbouwgrond op een natuurinclusieve en sociale manier gewerkt wordt. Het gaat dus over een ander type bedrijfsvoering. Boeren die zich niet richten op maximaal rendement, maar ook andere waarden zoals een gezonde bodem belangrijk vinden."

De Herenboer hoopt dat een nieuwe regering een meer consequent boerenbeleid gaat voeren dan het laatste kabinet Rutte. Dat lanceerde de 'kringlooplandbouw', maar deed vervolgens niets om de hoge grondprijs als het grootste economische obstakel uit de weg te ruimen. Van der Veer weet hoe Rutte IV zich zou kunnen beteren. "De pachtwet moet worden veranderd. Het staat hier in Nederland iedereen vrij om enorme prijzen te

Geert van der Veer van Herenboeren: "Een van de sleutels voor het realiseren van kringlooplandbouw is het afscheid nemen van de liberale pachtwet."

vragen. In alle landen om ons heen is dat niet zo. Daar zit er een maximum op. Een van de sleutels voor het realiseren van kringlooplandbouw is het afscheid nemen van deze liberale pachtwet. Wij willen dat er een cap op de pacht komt, een max. Met een afwaardering van de grond gaat het verdienvermogen van de boer omhoog. Een nieuwe regering moet zich realiseren: grond is de bodem onder het bestaan van volgende generaties."

Blijft er nog één pijnlijke vraag over. Zijn er wel voldoende nieuwe boeren te vinden, die in harmonie met de natuur en de sociale omgeving kunnen produceren? Ook daar is het antwoord op de Warmonderhof te vinden. Het is niet alleen een boerderij, maar ook een onderwijsinstelling. Hier in Flevoland levert de oudste en de enige opleiding in West-Europa elk jaar weer biologisch-dynamische boeren en boerinnen af. Aan de muur in de hal zijn de namen van alle afgestudeerden in hout gebeiteld. Ze zijn over heel Europa uitgezweren, zelfs naar andere werelddelen. Harberink: "De studenten komen hier vier jaar lang om samen te leven in een gemeenschap. Ze weten hoe dat draait. Dat komt nu goed van pas, want zij weten hoe je samen activiteiten moet organiseren. Ze richten samen een voetbalclub op, ze verzinnen samen een verplaatsbare kippenren en bouwen die ook. Naast vakkennis zijn zij ook getraind in sociale vaardigheden. Zij weten echt wel hoe je een relatie tussen de stad en het platteland opbouwt." Bij Aardpeer hebben zich ondertussen ruim zeventig boeren gemeld die betaalbare grond willen pachten: van melkveebedrijven tot zorgboerderijen, van tuinderijen tot akkerbouwers. ➤

Website

➤ [Aardpeer bestaat naast Stichting BD Grondbeheer en Herenboeren NL uit Triodos Regenerative Money Centre en Stichting Wij.land. Het is tot 30 april 2021 mogelijk om 'samen voor grond' obligaties te kopen.](#)

Hoeveel natuurinclusieve netwerken zijn er?

De natuurinclusieve landbouw telt al tien grotere sociale netwerken, waarvan de deelnemers zich richten op specifieke aspecten. Partners zijn soms terug te vinden in meerdere netwerken tegelijk. De Herenboeren en Warmonderhof zijn daar voorbeelden van. Zij bundelen zich niet alleen in Stichting Aardpeer, maar gaan ook daarbuiten coalities aan. Naast deze netwerkorganisaties zijn er al honderden kleine initiatieven actief die zich richten op issues als biologische teelt, bodemverbetering, voedselveiligheid en de relatie tussen stad en platteland. Nina van Tilburg, *team driver* van de 'Community Sociaal Circulair' van het wetenschapsnetwerk Het Groene Brein, interviewde de tien belangrijkste netwerken over de barrières die zij in de wetenschappelijke literatuur aantrof.

Van Tilburg beluisterde dat de netwerken voor deelnemende boeren vooral een verbindende sociale functie hebben. "De deelnemers zijn mensen die hebben besloten om op een andere manier te gaan boeren. Zij komen daardoor in hun omgeving vaak alleen te staan. Ze worden bijvoorbeeld niet meer uitgenodigd op feestjes. De keuze voor natuurinclusieve landbouw zorgt ervoor dat er anders naar je gekeken wordt. In een netwerk sta je er niet meer zo alleen voor. Bovendien vinden boeren het fijn om van elkaar te leren. Naar elkaars land te gaan en te kijken: hoe doe jij dat? Dat lost heel veel op."

De reguliere landbouw heeft op Europees niveau een lobby-machine opgetuigt die zo krachtig is dat deze de begroting van de EU bepaalt. Zo ver zijn de netwerken voor natuurinclusieve landbouw nog lang niet. Van Tilburg zag ook nog geen bioboeren die met een trekker de deuren van een Provinciehuis ramden, of op het Binnenhof de ruiten ingooiden. Integendeel; met ambtenaren wordt juist heel voorzichtig omgesprongen.

Van Tilburg: "De meeste netwerken zijn ook nog maar net begonnen. Hun lobby bestaat vooral uit het organiseren van bijeenkomsten, waar dan ook ambtenaren voor worden uitgenodigd. Ze gaan ook naar klankbordgroepen van de politiek toe. De netwerken zijn vooral informeel, gericht op het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de Tweede Kamer. Ik kwam ook best veel frustratie tegen. Zo'n ministerie verandert niet zo snel. Er zit minder beweging in de politiek dan de netwerken zouden willen."

De financiële armlag voor de netwerken is ook nog beperkt. Van Tilburg constateerde dat er geen potjes of subsidies zijn om de activiteiten van de netwerken van natuurinclusieve boeren te ondersteunen.

Op zaterdag halen de deelnemende Herenboeren uit Boxtel hun tas met superverse groenten, eieren en vlees op.

Naast Aardpeer, Herenboeren en het antroposofische netwerk waar Warmonderhof deel van uitmaakt, zijn ook de volgende zeven natuurinclusieve netwerken interessant.

BoerenNatuur

BoerenNatuur wil een spreekbuis zijn voor de ongeveer 10 duizend boeren die aan enige vorm van natuur- en landschapsbeheer doen. Weidevogelbeheer is een van de issues, maar ook de financiering van de 88.795 hectare, waar in 2020 nog een som van 77 miljoen euro voor werd uitgekeerd (ANLb). Dit bedrag wordt verdeeld over 110.000 deelnemende boeren, gebundeld in zo'n 35 collectieven en coöperaties.

Caring Farmers

Caring Farmers richt zich volgens de website op de politiek en politieke issues als klimaat. Er werd zelfs een breed stemadvies gegeven: 'Stem voor Partij voor de Dieren, GroenLinks, D66 of Christen Unie'. Bij Caring Farmers hebben zich 225 boeren aangesloten.

CSA Network

CSA Network (Community Supported Agriculture) wil boeren en burgers samenbrengen in het streven naar 'gemeenschapslandbouw'. Het is een Europese organisatie met zelfstandige Nederlandse groepen. De website toont een kaart met vele tientallen initiatieven, die vrij aardig over het hele land verspreid zijn. Het kan een pluktuin zijn, een stuk grond waarop Herenboeren actief zijn, maar ook een 'Groenteclub' of een organisatie van stadsboeren.

Transitiecoalitie Voedsel

De Transitiecoalitie Voedsel kent een trekker in de persoon van Willem Lageweg, de oud-directeur van MVO Nederland. Belangrijk aandachtspunt van dit netwerk is voedselveiligheid en gezonde voeding. Daar is een omslag naar een duurzaam voedselsysteem voor nodig. De coalitie spreekt en schrijft de minister van Landbouw aan op het Landbouwbeleid. Een ander belangrijk dossier in de lobby naar Den Haag is de eiwittransitie; minder vlees eten, meer bonen en andere plantaardige eiwitten.

Waarom onderzoekt Het Groene Brein de sociale dimensie?

Wat zijn de sociale kansen die een circulaire economie zoals de natuurinclusieve landbouw biedt? Het Groene Brein brengt onderzoekers van verschillende universiteiten en hogescholen bij elkaar. Deze interdisciplinaire 'Community Sociaal Circulair' van wetenschappers brengt zoveel mogelijk actueel onderzoek samen, maar wisselt ook onderling onderzoeksresultaten uit. Dit levert nieuwe inzichten op en laat ook zien waar er nog gaten in de huidige kennis zitten. De community is ontstaan in samenwerking met de Goldschmeding Foundation. Ook deze organisatie werkt aan een inclusieve en duurzame samenleving. In deze vijfde Special publiceert P+ interessante vindingen uit deze onderzoeken.

Website

+ Sociaal Circulair

Voor de oogst van morgen

Dit netwerk richt zich onder andere op de ontwikkeling van leiderschap en doet 'transitie-experimenten'. Het was binnen dit netwerk dat vertegenwoordigers van Triodos Regenerative Money Centre en Stichting Wij.land het idee ontwikkelden om voor de hoge pachtproblematiek een nieuw initiatief op te richten, dat Aardpeer kwam te heten. In totaal deden er zo'n tachtig mensen aan dit programma mee, waaronder vertegenwoordigers van FrieslandCampina en de landbouworganisatie LNV. Dragende organisatoren zijn Commonland en het overheidsgerelateerde Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL). Dit onafhankelijke overlegplatform heeft tot doel de samenwerking te bevorderen tussen de rijksoverheid, burgers en bedrijven.

Commonland / Wij.land

Commonland is een internationaal netwerk, dat in Nederland Wij.land heet. Het netwerk zet zich in voor landschapsherstel. Het framework 4Returns belooft in 20 jaar tijd, dus binnen één generatie, van gedegradeerde gronden weer gezonde ecosystemen te kunnen maken, vol biodiversiteit, een goede waterkwaliteit en een bodem die CO₂ opneemt. Boeren worden in dit proces gezien als 'sociale waarde'.

Living Lab Fryslân

Het Living Lab Fryslân bestaat sinds 2016 en telt tientallen projecten waarvan evenzovele organisaties 'trekker' zijn. Het kan gaan over bodemkunde, het beschikbaar stellen van kruidenrijk graszaad aan 300 melkveehouders tot het 'telen van stikstof' door vlinderbloemigen in te zaaien.

“De grond is de baas over ons”

Wat zijn de barrières voor bioboeren?

8
P+ WEEK 14 | 2021

Economische obstakels, zoals te dure landbouwgrond. Overheidsbeleid dat vooral gericht is op onderzoekssubsidies aan de reguliere landbouw. Sociale problemen. Technologische uitdagingen. Lector Sustainable Strategy and Innovation Godelieve Spaas (1961) van Avans Hogeschool dook eerst samen met de collega's van 'Community Sociaal' in de wetenschappelijke literatuur. Wat is er al bekend over de barrières voor natuurinclusieve landbouw? Hoe kunnen netwerken helpen om de hobbels op de weg daarnaartoe uit de weg te ruimen? Maar toen de onderzoekers hun bevindingen in de praktijk wilden toetsen, kregen ze van boeren een onverwachte response. Spaas hoorde terug: “We hebben genoeg van al die onderzoeken over ons. Wij zoeken zelf in de praktijk uit wat wel of niet werkt. We willen liever dat jullie meedoen in het netwerk, dan dat jullie het netwerk bestuderen. Waarom helpen jullie ons niet door onze verschillende praktijkervaringen te verzamelen en deze samen met ons te toetsen? Dat kregen wij te horen. En ik vind dat die boeren gelijk hebben. Ons onderzoek mag activistischer worden. We kunnen van onderzoekers juist mede-makers worden. Zo kunnen we samen de ontwikkeling naar een natuurinclusieve landbouw versnellen.”

Dure landbouwgrond bleek ook niet het enige economische obstakel te zijn. Spaas: “In de prijs van een appel wordt alleen de marktwaarde weergegeven. Daarin wordt de bijdrage van de appelboom aan de biodiversiteit, het herstel van de bodem en de CO₂-reductie niet meegenomen. Dat helpt niet mee in de transitie naar een natuurinclusieve landbouw en moet veranderen.”

Zoals de hele circulaire wereld zucht onder de beperkingen van de huidige wet- en regelgeving, zo doet ook de natuurinclusieve landbouw dat. Spaas is bestuurslid bij Herenboeren en kan opmerkelijke verhalen vertellen. “Varkens zijn dieren die het hele jaar buiten kunnen lopen. Van nature schuilen ze in grottenholten. Op onze boerderijen maken we dus ook allerlei verschillende vormen van schuilplekken. De varkens kiezen zelf of ze binnen of buiten willen zijn. Maar nu komt het. De wetgeving in de landbouw gaat alleen over staldieren omdat vrijwel alle dieren in stallen leven. Soms komen boeren die in de buurt van Herenboerderijen ook varkens houden bezorgd naar ons toe met: jullie varkens lopen buiten. Als die een ziekte krijgen, slaat die over naar onze stallen. Dan raken onze varkens ook besmet. Omdat de wet niets zegt over vrijlopende varkens denken ze dat varkens niet buiten mogen lopen.”

Als het over technologische barrières gaat, ziet Spaas ook kansen. “Het is in de landbouw onder andere fout gegaan omdat

Lector Godelieve Spaas: “Drones en kleine robots kunnen natuurinclusieve landbouw een stuk makkelijker maken.”

alles groter en zwaarder moest. De technologie biedt kansen om juist op kleine schaal natuurinclusief te boeren. Het is super arbeidsintensief om zeg maar op stoeptegelniveau heel biodivers te planten, te wieden en te oogsten. Liefst ook nog zo dat je alleen oogst wat je eet en de rest laat staan zodat het leven in de bodem niet volledig verstoord wordt. Drones en kleine robots kunnen dat een stuk makkelijker maken. Zo ontstaat een vorm van landbouw waarbij planten elkaar versterken, door het uitwisselen van suikers en nutriënten. Planten kunnen elkaar beschermen tegen te veel of te weinig zon en water of schadelijke stoffen. De reguliere landbouw gaat uit van de gedachte: ‘de mens bepaalt wat ergens groeit’. Technologie kan helpen om dit om te keren naar ‘de natuur leidt ons in wat we verbouwen’. De grond is de baas over ons. De grond bepaalt wat wel of niet kan groeien. Hoe gezonder die grond wordt, hoe meer er kan.” ■

Website

+ [Avans met Godelieve Spaas](#)

+ TEKST JAN BOM + FOTOGRAFIE P+ EN BEELDVELD FOTOGRAFIE + ART DIRECTION BUREAU
BOUDEWIJN BOER EN STUDIO 10 + UITGEVERIJ ATTICUS BV + WWW.P-PLUS.NL